

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego - Izba Cywilna

Palestra 40/5-6(461-462), 239-245

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Strus

■ Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

Prawo materialne

Postanowienie z 8 grudnia 1995 r. sygn. III CZP 170/95

Artykuł 59 k.c. ma zastosowanie w sytuacji, kiedy niemożność zaspokojenia roszczenia osoby trzeciej jest bezpośrednim skutkiem wykonania zaskarżonej umowy. Roszczenie to powinno pozostawać w takim stosunku do przedmiotu umowy, że samo jej wykonanie czyni niemożliwym zadośćuczynienie temu roszczeniu, niezależnie od kwestii wypłacalności strony tej umowy.

Sąd Najwyższy odmówił postanowieniem oznaczonym wyżej podjęcia uchwały rozstrzygającej zagadnienie prawne, czy można domagać się uznania za bezskuteczną umowy, zawartej w celu uniemożliwienia wierzycielowi uzyskania świadczenia jeśli przedmioty świadczenia wynikającego z umowy i świadczenia należnego wierzycielowi są odmienne. Różnice polegały na tym, że powód miał wierzytelność do pozwanego o świadczenie pieniężne, a pozwany przeniósł na współpozwanego tytułem przewłaszczenia na zabezpieczenie (innych) należności własność rzeczy ruchomych zdalnych do egzekucji. Powód utracił możliwość skutecznej egzekucji z tych ruchomości wobec czego na podstawie art. 59 k.c. usiłował poprawić swoją sytuację jako wierzyciela egzekwującego.

Uzasadnienie postanowienia wskazuje różnice między bezskutecznością względną unormowaną w art. 59 k.c. a tzw. akcją pauliańską (art. 527 k.c.). Podkreślono, że pierwszy z wymienionych przepisów zapewnia realne wykonanie zobowiązania, tj. zgodne z jego treścią bez względu na to, czy dłużnik stał się niewypłacalny.

Problematyki najmu lokali mieszkalnych dotyczyły następujące uchwały:

1) z 15 lutego 1996 r. sygn. III CZP 5/96

W umowie najmu lokalu mieszkalnego, zawartej na czas oznaczony, strony nie mogą zastrzec możliwości wcześniejszego jej rozwiązania za wypowiedzeniem.

2) z 27 lutego 1996 r. sygn. III CZP 190/95

Wynajmujący przy podwyższaniu czynszu regulowanego za na-

jem lokalu mieszkalnego, obowiązany jest wypowiedzieć na piśmie w terminie ustawowym czynsz dotychczasowy (art. 23 ust. 1 ustawy z 2 lipca 1994 r. o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych (...)).

Obydwie uchwały wzmacniają pozycję najemcy, jako słabszej strony w stosunku najmu lokali mieszkalnych. Ze względu na art. 353¹ k.c. możliwe są próby konstruowania umów godzących sprzeczne ze sobą oznaczoności i nieoznaczoności terminu ich obowiązywania. Sąd Najwyższy wyłączył tę możliwość tylko przy najmie lokalu mieszkalnego. Również publicznoprawny tryb ustanawiania stawek czynszu regulowanego nie wprowadza *vigore proprio* zmian w cywilnoprawnym stosunku najmu, którego treść może być zmieniana przez wynajmującego przez oświadczenie woli, z zachowaniem ustawowych terminów.

Uchwała z 24 stycznia 1996 r. sygn. III CZP 196/95:

W razie wypowiedzenia przez ubezpieczającego umowy ubezpieczenia dzieci, wysokość sumy świadczenia (wykupu) ustalona została zgodnie z ogólnymi warunkami ubezpieczenia, może być zmieniona na podstawie art. 358¹ § 3 k.c.

Uchwała odstępuje od przeciwnych poglądów (o niedopuszczalności waloryzacji sędziowskiej w takich sprawach) wyrażanych przez składy SN przy rozpoznawaniu rewizji nadzwyczajnych. Poglądy takie opierały się z reguły na założeniu, że dopiero na skutek wypowiedzenia przez ubezpieczającego powstaje zobowiązanie pieniężne (wykup). Brak było zatem zmiany siły nabywczej pieniądza między powstaniem zobowiązania a jego umorzeniem przez zapłatę.

Licznej grupy obywateli dotyczy postanowienie z 18 grudnia 1995 r. sygn. III CZP 91/95 odmawiające podjęcia uchwały na pytanie prawne Rzecznika Praw Obywatelskich:

1. „Który z podmiotów: Narodowy Bank Polski, Powszechna Kasa Oszczędności BP, następca prawny Centrali Techniczno-Handlowej Motoryzacji «Polmozbyt», czy też Budżet Państwa (Skarb Państwa) biorących udział w realizacji sprzedaży samochodów osobowych na przedpłaty, wprowadzonej Uchwałą nr 49 Rady Ministrów z 26 lutego 1981 r. w sprawie sprzedaży samochodów osobowych dla ludności oraz zaplecza motoryzacji (M.P. nr 7, poz. 59 z późn. zm.), a prowadzonej na warunkach określonych w Postanowieniach w sprawie przedpłat wnoszonych na nabycie samochodów osobowych produkcji krajowej” Narodowego Banku Polskiego (później Powszechnej Kasy Oszczędności BP), oraz na zasadzie ustawy z 21 stycznia 1994 r. o zasadach realizacji przedpłat na samochody osobowe (Dz.U. nr 36, poz. 132) jest – w stosunku do nie zaspokojonych wierzycieli tj. osób, które zawarły umowę o przedsprzedaży i posiadają przedsprzedażowy rachunek bankowy

prowadzony przez PKO BP – stroną tej umowy zobowiązaną do jej wykonania, od której to mogą dochodzić wykonania zobowiązania?

2. Czy dopuszczalne jest, w świetle zawartej umowy przedsprzedażowej samochodów osobowych na przedpłaty wskazanej w pkt 1, roszczenie posiadacza rachunku przedpłat o wydanie samochodu w sytuacji, gdy wniósł on na wymieniony rachunek wymaganą kwotę, a więc zapłacił za przedmiot umowy przedsprzedażowej, a termin umowy wydania samochodu upłynął – w sytuacji uchwalenia przez Sejm RP ustawy z 20 lipca 1990 r. o zasadach realizacji przedpłat na samochody osobowe (Dz.U. nr 54, poz. 311) uchylonej przez Sejm RP ustawą z 21 stycznia 1994 r. (Dz.U. nr 33, poz. 132)?

3. Czy i w jakiej wysokości przysługują posiadaczom rachunków bankowych przedpłat samochodowych kary umowne w związku z niewykonaniem lub nieterminowym wykonaniem zobowiązania sprzedaży samochodów, biorąc pod uwagę, że określone w „Postanowieniach” kary umowne, w związku z istotną zmianą siły nabywczej pieniądza po powstaniu zobowiązania, utraciły swoje znaczenie? Czy w tym zakresie mają zastosowanie postanowienia art. 358(1) § 3 Kodeksu cywilnego? Postanowienie zawiera uzasadnienie wyjaśniające nie tylko podstawę odmowy ale wskazuje też m.in., że:

„osobom, które w 1981 r. wniosły przedpłaty na zakup samochodów osobowych (...) i dotychczas samochodu nie odebrały, przysługują z tego tytułu jedynie uprawnienia przewidziane w przepisach ustawy z 21 stycznia 1994 r. o zasadach realizacji przedpłat na samochody osobowe (Dz.U. Nr 36, poz. 132), co w gruncie rzeczy, mimo braku podstaw do podjęcia uchwały – wyjaśnia cały problem.

Zła tradycja umów nieformalnych prowadzi do różnych komplikacji. Przykładem jest uchwała z 24 stycznia 1996 r. sygn. III CZP 193/95:

1. W razie zgłoszenia przez samoistnego posiadacza nieruchomości w złej wierze, w stosunku do osoby, która w wyniku działu spadku i zniesienia współwłasności, otrzymała prawo wieczystego użytkowania tej nieruchomości i prawo własności znajdującego się na niej budynku, a która nie była stroną nieformalnej umowy przeniesienia własności tej nieruchomości – z tytułu poczynionych nakładów koniecznych (art. 461 § 1 k.c.), sąd ustala ich wartość przy zastosowaniu przepisu art. 226 § 2 k.c., bez uwzględnienia art. 1034 § 2 k.c.

2. W powyższej sytuacji prawo zatrzymania nie przysługuje z tytułu roszczenia o zwrot ceny nabycia (art. 496 i 497 k.c.).

3. Wymieniony posiadacz jest obowiązany do wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości budynkowej za czas faktycznego korzystania z niej.

Obszerna sentencja uchwały nie wymaga komentowania sposobu rozwikłania węzła zadzierzgniętego przez zawarcie nieważnej umowy z jednym spadkobiercą a rozliczaniem się posiadacza z innym – już po dokonaniu działu spadku.

Uchwała z 29 lutego 1996 r. sygn. III CZP 16/96

W sytuacji, gdy ta sama, oznaczona ewidencyjnie działka, objęta jest dwiema księgami wieczystymi, w których ujawnieni są różni właściciele, dopuszczalne jest powództwo o uzgodnienie stanu prawnego ujawnionego w jednej z tych ksiąg z rzeczywistym stanem prawnym (art. 10 ustawy z 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece – Dz.U. Nr 19, poz. 147 ze zm.).

Niedoskonałość systemu ewidencji nieruchomości w księgach wieczystych prowadzi do zjawiska „podwójnych” ksiąg dla jednej nieruchomości. Jeśli do tego dochodzą rozbieżności między wpisami w działach II tych ksiąg, patologia zjawiska staje się oczywista. Znaczenie uchwały polega na wskazaniu art. 10 u.k.w.h. jako podstawy orzeczenia ustalającego mimo, że według przyjętej praktyki dane zawarte w dziale I-O księgi nie oznaczają stanu prawnego. Wyprowadza się z tego następujące – zbyt daleko idące – wnioski: skoro w dziale I-O (oznaczenie nieruchomości) w łamie 4 wpisuje się numer działki, to właściciel działki nr X wpisanej (omyłkowo) do księgi obejmującej nieruchomości sąsiada nie może na podstawie art. 10 żądać jej wykreślenia, gdyż dane faktyczne prostuje się na podstawie art. 27 u.k.w.h. w uproszczonym trybie.

Jednakże ów sąsiad może rościć sobie prawo własności do tejże działki. W takim wypadku, zgodnie z sentencją wskazanej uchwały, a także sentencją **uchwały SN z 31 stycznia 1996 r. sygn. III CZP 200/95** dotyczącej sytuacji, gdy ta sama część większej nieruchomości objęta jest dwiema księgami, w których ujawnieni są różni właściciele – dochodzi do sporu o stan prawny i art. 10 u.k.w.h. jest odpowiednią podstawą do jego rozstrzygnięcia.

Uchwała z 6 lutego 1996 r. sygn. III CZP 4/96

Spółdzielnia mieszkaniowa – po podjęciu uchwały przez właściwy organ i po dokonaniu rozliczeń – może przenieść na członka prawo użytkowania wieczystego działki oraz własność wzniesionych na niej części budynku, także przed zakończeniem budowy.

Uchwała rozstrzyga zagadnienie ważne dla sądów, notariuszy i (przede wszystkim) dla stosunków wewnątrzspółdzielczych. Sąd Najwyższy nie dopatrywał się w treści art. 235 Prawa spółdzielczego zakazu zbywania prawa użytkowania wieczystego ustanowionego na rzecz spółdzielni, mimo że budowa przez nią domów nie została ukończona. Ustawa o gospodarce gruntami, kodeks cywilny ani Prawo spółdzielcze zakazu takiego nie formułują. Konieczne jest wszakże rozliczenie kosztów

budowy (dotychczasowych), podjęcie uchwały przez walne zgromadzenie oraz wniesienie przez spółdzielnię (nabywcę) całości lub części wkładu. Mogą się jednak rodzić dalsze pytania, czy w razie zbycia przez spółdzielnię gruntu z rozpoczętą budową, a nie domu, doszło do czynności przewidzianej w art. 235 Prawa spółdzielczego?

Uchwała z 11 stycznia 1996 r. sygn. III CZP 191/95

Darowizna spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu dokonana przez małżonków może być odwołana, także po śmierci jednego z darczyńców, przez drugiego małżonka z powodu rażącej niewdzięczności; nie stoi temu na przeszkodzie zasada jednopodmiotowości spółdzielczego prawa do lokalu wyrażona w art. 215 § 1 Prawa spółdzielczego.

Pozostawienie bez zmian art. 215 § 1 w Prawie spółdzielczym nie odpowiada już racjonalnym potrzebom a rodzi wątpliwości. Jak wynika z sentencji uchwały, Sąd Najwyższy wyżej od zasady jednopodmiotowości ceni ochronę podmiotowego prawa darczyńcy. Wskazuje wszakże na rozwiązanie wynikające z art. 228 Prawa spółdzielczego (stosowanego przez analogię) jako łagodzące skutki odstąpienia przez orzecznictwo od normy ustawowej (art. 215 § 1).

Rozstrzygany problem wiąże się z dopuszczalnością odwołania darowizny dokonanej przez małżonków. Zdaniem SN jeżeli darczyńcy pozostają nadal we wspólności majątkowej, odwołanie przez jedno z nich nie może być dokonane¹.

Prawo procesowe

Uchwała z 9 stycznia 1996 r. sygn. III CZP 152/95

Członkowie spółdzielni mieszkaniowej zobowiązani przez statut do pokrywania jej strat mogą mieć interes prawny w przystąpieniu jako interwencji uboczni (art. 76 k.p.c.) do tej spółdzielni, pozwanej o świadczenie pieniężne.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego próbuje pogodzić racje takich spółdzielców, którzy gotowi są wspierać swą spółdzielnię w procesach oraz wymogi stawiane w art. 76 k.p.c., którego sedno stanowi pojęcie interesu prawnego. Wątpliwość bierze się stąd, że nadmierny liberalizm w tłumaczeniu interesu członków korporacyjnej osoby prawnej i dopuszczenie większej liczby interwenantów grozi (przynajmniej w teorii) znacznym spowolnieniem procesu. Poza tym wstępując w stosunek członkowski osoby te rezygnują (w części) z bezpośredniego wykonywania niektórych praw podmiotowych pozostawiając je osobie korporacyjnej. Dlatego słuszne są zarzuty, że w tych ramach interes prawny ma osoba korporacyjna, a nie jej członkowie. Jednakże w pewnych sytuac-

jach wynik procesu może tak silnie oddziaływać na sytuację prawną członków, że interes strony staje się ich interesem. Sprawdzianem dla stosunku spółdzielczego jest zdaniem SN zagrożenie stratami spółdzielni.

Brak harmonii między zdolnością sądową a zdolnością prawną wywołuje ustawiczne wątpliwości. Wyjaśnienie wielu spornych kwestii zawiera uchwała składu siedmiu sędziów z **26 stycznia 1996 r. sygn. III CZP 111/95** podjęta na pytanie składu trzech sędziów SN:

1. Spółka prawa cywilnego nie ma zdolności prawnej także w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej.

2. Spółka prawa cywilnego ma zdolność sądową w postępowaniu przed sądem gospodarczym w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej.

Uchwała potwierdza istniejącą praktykę sądową. Jej walorem jest m.in. to, że akceptuje dotychczasową wykładnię art. 479⁷ k.p.c., którego treść nie daje przecież wprost odpowiedzi zawartej w pkt 2 uchwały, a ponadto na płaszczyźnie prawa materialnego przesądza kwestię, czy podmiot gospodarczy (np. spółka) dopuszczony do legalnej działalności nie nabywa przez to zdolności prawnej, niezbędnej do czynności prawnych. Zachęcam do uważnego zapoznania się z jej obszernym uzasadnieniem czytelników poszukujących np. odpowiedzi na pytania:

- czy zdolność prawną wg prawa cywilnego mają tylko osoby fizyczne lub prawne,
- czy istnieje ponadto kategoria jednostek organizacyjnych, którym taka zdolność przysługuje mimo braku osobowości prawnej, a ponadto jaki jest status w zakresie zdolności prawnej ogniw osoby prawnej, a jaki jednostek o charakterze autonomicznym,
- jaki jest stosunek podmiotowości gospodarczej² do podmiotowości prawnej,
- komu przysługuje podmiotowość gospodarcza, a komu prawna w razie zawiązania spółki prawa cywilnego,
- jakie są podstawy zdolności sądowej ogólnej i gospodarczej,
- jak należy oznaczać strony przed sądem gospodarczym w procesie z/przeciw udziałem spółki prawa cywilnego oraz zagadnienia współuczestnictwa w takim procesie.

Wycinek tej samej problematyki zawiera wcześniejsza uchwała z **11 stycznia 1996 r. sygn. III CZP 161/95**.

Sprawa z powództwa przedsiębiorstwa państwowego przeciwko wszystkim współnikom tworzącym wskazaną spółkę cywilną osób fizycznych o roszczenie związane z prowadzoną przez nią działalnością gospodarczą, jest sprawą gospodarczą.

Ogłoszenie upadłości tej spółki cywilnej uzasadnia zawieszenie postępowania z urzędu w sprawie wszczętej przeciwko wszystkim

jej współnikom, o ile przedmiot sporu wchodzi w skład masy upadłości.

Uchwała dotyczy rozstrzyganych już wcześniej zagadnień oznaczania strony pozwanej w procesie przeciwko spółce cywilnej i podmiotowości gospodarczej współników. Jej teza została oparta na założeniu, że wierzyciel może pozwać tylko jednego lub kilku współników a może też pozwać spółkę. Jeśli pozwał wszystkich współników (spółki prawa cyw.) o roszczenie związane z jej działalnością gospodarczą, tym samym pozwał spółkę. Ze względu na jej zdolność upadłościową³, w takim wypadku postępowanie przeciw upadłej spółce ulega zawieszeniu.

Uchwała z 6 lutego 1996 r. sygn. III CZP 7/96

Przy wykonywaniu wyroku orzekającego eksmisję z lokalu mieszkalnego, wydanego na podstawie przepisów ustawy z 2 lipca 1994 r. o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych (Dz.U. Nr 105, poz. 509 ze zm.), § 151 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 9 marca 1968 r. w sprawie czynności komorników (Dz.U. Nr 10, poz. 52 ze zm.) nie ma zastosowania.

Uchwała dotyczy ważnego społecznie zagadnienia skuteczności egzekucji orzeczeń eksmisyjnych. Nie uchylony formalnie przepis § 151 cyt. rozp. stawał się podstawą odmowy wszczęcia postępowania egzekucyjnego przez komornika. Przewidziane w ustawie o najmie lokali orzekanie o uprawnieniu do lokalu socjalnego Sąd Najwyższy uznał za wyczerpującą regulację uprawnień osoby eksmitowanej do uzyskania pomieszczenia zastępczego, wobec czego niedopuszczalne jest obciążanie wierzyciela obowiązkiem dostarczania takiego pomieszczenia. Omawiane orzeczenie SN zmierza do urealnienia ochrony wynajmującego. Pozostaje w związku z uchwałą wskazującą, że najemca (eksmitowany) ma roszczenie wobec gminy o zawarcie umowy najmu lokalu socjalnego⁴, a także z uchwałą wskazującą, że przepisy podstawowe przestają obowiązywać jeśli staną się niezgodne z późniejszą ustawą⁵. Określając datę opróżnienia lokalu komornik powinien jednak uwzględnić termin na uzyskanie przez dłużnika lokalu socjalnego od gminy, na podstawie umowy.

Przypisy:

¹ Tym samym odstąpiono od poglądu wyrażonego w uchwale z 20 sierpnia 1988 r. III CZP 67/88 – OSNCP 1989, z. 11, poz. 180.

² Wg art. 2 ust. 2 ustawy z 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 41, poz. 324 ze zm.)

³ Uchwała SN z 27 maja 1993 r. III CZP 59/93 – OSNCP 1994, z. 1, poz. 6.

⁴ Uchwała SN z 15 marca 1995 r. III CZP 23/95 – OSNCP 1994, z. 7–8, poz. 105

⁵ Uchwała SN z 25 czerwca 1991 r. III CZP 55/91 – OSNCP 1992, z. 3, poz. 40